

შეთქმულების თეორიის ფსიქოლოგია რატომ?

შესავალი	2
კოგნიტური და სოციალური ფაქტორები	2
მოტივაციები და ემოციები	4
ინფორმაციის დამუშავება და დეზინფორმაცია	5
შედეგები და ინტერვენციები	6
შეჯამება	8

შესავალი

შეთქმულების თეორიების სიმრავლე, რომელიც ხშირად მოიცავს ნარატივებს, რომლებიც ეჭვქვეშ აყენებს დადგენილ ახსნას მნიშვნელოვანი მოვლენებისა თუ ფენომენების შესახებ, ხაზს უსვამს მათ გავრცელებულ გავლენას თანამედროვე საზოგადოებაში. ეს რწმენები, რომლებიც განსხვავდება მთვარეზე დაშვების შესახებ ეჭვებიდან და დამთავრებული სამთავრობო დაფარვის ეჭვებამდე, ვლინდება სხვადასხვა ფორმით და ვრცელდება მრავალ კულტურულ და სოციალურ სფეროებში. გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ამ თეორიების ჩამოყალიბებისა და განმტკიცების ფსიქოლოგიური საფუძვლის გაგებას. შემეცნებას, ემოციებსა და სოციალურ დინამიკას შორის რთული ურთიერთქმედება ხელს უწყობს ასეთი რწმენის გავრცელებას, აყალიბებს ინდივიდების აღქმას და გადაწყვეტილების მიღების პროცესს. აქედან გამომდინარე, ეს დოკუმენტი იკვლევს შეთქმულების თეორიების მრავალმხრივ ფსიქოლოგიურ განზომილებებს. ის იწყება ამ თეორიების განსაზღვრული საზღვრებისა და პრევალენტობის განსაზღვრით, სანამ არ ჩავუღრმავდებით ფსიქოლოგიური მექანიზმების გააზრებას, რომლებიც განაპირობებენ მათ გაჩენას და გავრცელებას. გარდა ამისა, ეს დოკუმენტი იძლევა სტრუქტურირებულ მიმოხილვას, რომელიც ასახავს შემეცნებითი, სოციალური, ემოციური და ინფორმაციული ფაქტორების შემდგომ შესწავლას, რომლებიც ხელს უწყობენ შეთქმულების თეორიების ფსიქოლოგიას.

კოგნიტური და სოციალური ფაქტორები

შეთქმულების თეორიების გავრცელება რთულად არის დაკავშირებული სხვადასხვა კოგნიტურ და სოციალურ ფსიქოლოგიურ ფაქტორებთან, რომლებიც აყალიბებენ ინდივიდების მიდრეკილებებს რწმენის ჩამოყალიბებისკენ. შემეცნებითი მიკერძოებები არსებით გავლენას ახდენენ ამ რწმენის ხელშეწყობასა და გამყარებაში. მაგალითად, დადასტურების მიკერძოება, როგორც ნაჩვენებია Nyhan-ისა და Reifler-ის (2010) კვლევაში, ცხადყოფს, თუ როგორ ეძებენ ინდივიდები ინფორმაციას, რომელიც ადასტურებს მათ არსებულ შეხედულებებს, ხოლო უგულებელყოფენ ურთიერთსაწინააღმდეგო მტკიცებულებებს, რითაც აძლიერებს კონსპირაციულ რწმენებს. უფრო მეტიც, შაბლონების ძიების ტენდენციები, ილუსტრირებული უიტსონისა და გალინსკის (2008) ნაშრომით, ნათელს ხდის, თუ როგორ აღიქვამენ ინდივიდები აზრობრივ შაბლონებს თუნდაც შემთხვევით ან დაუკავშირებელ მონაცემებში, რაც ხელს უწყობს დახვეწილი შეთქმულების ნარატივების აგებას. ეს მიდრეკილება ილუზორული ნიმუშის აღქმისკენ, რომელიც ახსნილია ბრუგერისა და გრეივსის მიერ (1997), საფუძვლად უდევს კავშირებისა და განზრახვების აღქმას, სადაც არ არსებობს, აძლიერებს რწმენას შეთქმულების მიმართ. სოციალური იდენტობის თეორია გვთავაზობს დამატებით შეხედულებებს, აჩვენებს, თუ როგორ მოქმედებს ჯგუფის წევრობა რწმენის სისტემებზე. ვან პროოიქენისა და ვან დაიკის (2014) მიერ ჩატარებული კვლევა ხაზს უსვამს იმას, თუ როგორ შეიძლება გარკვეული სოციალური ჯგუფების ან სუბკულტურების მიკუთვნებამ გააძლიეროს შეთქმულების რწმენა, ხელი შეუწყოს ჯგუფური ფავორიტიზმისა და გარე ჯგუფის დეროგაციას. გარდა ამისა, ანომალიური ფსიქოლოგიის კვლევები ბროტერტონისა და ფრენჩის მიერ (2014) ხსნის ინდივიდუალურ განსხვავებებს კონსპირაციული აზროვნებისადმი მიდრეკილებაში, ცხადყოფს, თუ როგორ უკავშირდება პიროვნების გარკვეული თვისებები,

როგორცაა უნდობლობის მაღალი დონე ან ახალი გამოცდილებისადმი ღიაობა, შეთქმულების თეორიების მოწონების მიდრეკილებას. ამ შემეცნებითი და სოციალური ფსიქოლოგიური ფაქტორების გააზრება ავლენს რთულ მექანიზმებს, რომლებიც განაპირობებენ რწმენას შეთქმულების თეორიებში.

მოტივაციები და ემოციები

კონსპირაციული რწმენის სფერო რთულად არის ჩახლართული ემოციურ და მოტივაციურ გავლენებთან, რაც ღრმად აყალიბებს ინდივიდების ერთგულებას ამ თეორიებისადმი. ემოციები გადამწყვეტ როლს თამაშობს შეთქმულების რწმენაში, განსაკუთრებით ემოციებში, როგორცაა შიში, გაურკვევლობა და შფოთვა. უიტსონისა და გალინსკის (2008) კვლევამ აჩვენა, თუ როგორ ზრდის შიშისა და გაურკვევლობის გრძნობას კონსპირაციული ახსნა-განმარტებების მოწონებისადმი მიდრეკილებას, როგორც კონტროლის გრძნობის აღდგენისა და გაურკვევლობის შესამცირებლად. გარდა ამისა, ემოციების როლი კონსპირაციული ნარატივების გაძლიერებაში ხაზგასმულია დუგლასისა და სატონის (2011) კვლევებში, რომლებიც გვიჩვენებს, თუ როგორ აძლიერებს შეთქმულების ნარატივებში ემოციური შინაარსი მათ დამატებელ გავლენას, იწვევს ძლიერ ემოციურ პასუხებს, რომლებიც აძლიერებს რწმენას ამ თეორიების მიმართ. მოტივაციური ფაქტორები ასევე აყალიბებს რწმენას შეთქმულების მიმართ, მათ შორის კონტროლისა და უსაფრთხოების საჭიროება, რაც დასტურდება ჯოლისა და დუგლასის (2014) დასკვნებით. ეს მოთხოვნილება ხშირად აიძულებს ინდივიდებს ეძებონ ახსნა-განმარტებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ უსაფრთხოების განცდას, თუნდაც ისინი კონსპირაციული ხასიათის იყოს. გარდა ამისა, უნიკალურობისა და კუთვნილების განცდისკენ

სწრაფვა, რომელიც ხაზგასმულია ვან პროოიუნის და სხვების მიერ. (2015), ცხადყოფს, თუ როგორ შეიძლება შესთავაზოს შეთქმულების რწმენის მიღმა ინდივიდებს შერჩეული ჯგუფისადმი კუთვნილების განცდა, რომელიც ფლობს "ფარულ ცოდნას". უფრო მეტიც, გავრცელებული უნდობლობა ავტორიტეტებისა და ძალაუფლების სტრუქტურების მიმართ, რომელიც განმარტა გოერცელმა (1994), აძლიერებს სკეპტიციზმს და უბიძგებს ინდივიდებს მხარი დაუჭირონ ალტერნატიულ ახსნა-განმარტებებს, რომლებიც საფრთხეს უქმნის დამკვიდრებულ ინსტიტუტებს. ამ ემოციური და მოტივაციური გავლენის ამოცნობა ხსნის ფაქტორების რთულ ქსელს, რომლებიც განაპირობებენ რწმენას შეთქმულების თეორიებში.

ინფორმაციის დამუშავება და დეზინფორმაცია

შეთქმულების თეორიების ლანდშაფტზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ინფორმაციის დამუშავება და დეზინფორმაციის გავრცელება, რაც აყალიბებს ინდივიდების მიერ ამ ნარატივებისადმი ერთგულებას. ინფორმაციის შერჩევითი ზემოქმედება არის კრიტიკული ასპექტი, რომელიც გავლენას ახდენს რწმენის განმტკიცებაზე შეთქმულებებში. გამოკვლევები, როგორიცაა Guess et al. (2019) ხაზს უსვამს იმას, თუ როგორ მიდრეკილნი არიან ინდივიდები მოიძიონ და ჩაერთონ ინფორმაციაში, რომელიც ემთხვევა მათ ადრე არსებულ შეხედულებებს, აძლიერებს მათ რწმენას კონსპირაციულ ნარატივებში, ხოლო განსხვავებული პერსპექტივების უგულებელყოფა. გარდა ამისა, ექო კამერების და ფილტრის ბუშტების ფენომენი, როგორც განხილულია დელ ვიკარიო და სხვები. (2016), განმარტავს, თუ როგორ აძლიერებს ონლაინ გარემო და სოციალური ქსელები ამ შერჩევით ზემოქმედებას, ქმნის კუნძულოვან თემებს, სადაც ინდივიდები ძირითადად ექვემდებარებიან ინფორმაციას, რომელიც კიდევ ერთხელ

ადასტურებს მათ რწმენას, რაც ხელს უწყობს კონსპირაციული
შეხედულებების შენარჩუნებას.

დეზინფორმაციის როლი მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს შეთქმულების
თეორიების დამტკიცებას. ცრუ ინფორმაცია სწრაფად და ფართოდ
ვრცელდება სხვადასხვა პლატფორმებზე, რაც დასტურდება Vosoughi et al-ის
მიერ ჩატარებულ კვლევებში. (2018), რომელიც აჩვენებს ყალბი ამბების
სწრაფ გავრცელებას სოციალური მედიის პლატფორმებზე ბუსტ
ინფორმაციასთან შედარებით. ამ დეზინფორმაციის გავლენა ხელს უწყობს
კონსპირაციული ნარატივების გაძლიერებას, რაც გავლენას ახდენს
ინდივიდების აღქმებსა და დამოკიდებულებებზე. დეზინფორმაციის
გამოსწორება წარმოადგენს მნიშვნელოვან გამოწვევებს, რადგან ყალბი
ინფორმაციის მოხსნის მცდელობები ხშირად აწყდება „უკუშედეგის ეფექტს“,
სადაც მცდარი წარმოდგენების გამოსწორების მცდელობებმა შეიძლება
უნებლიედ გააძლიეროს რწმენა ზოგიერთ შემთხვევაში, როგორც ეს აჩვენა
Nyhan და Reifler (2010). დეზინფორმაციის გავრცელებისა და გავლენის
შესწავლა ყალბი ინფორმაციის გამოსწორების სირთულეებთან ერთად რჩება
მნიშვნელოვან გამოწვევად თანამედროვე საზოგადოებაში კონსპირაციული
ნარატივების გავლენის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ინფორმაციის დამუშავების
ამ დინამიკისა და დეზინფორმაციის გავლენის გააზრება იძლევა გადამწყვეტ
ინფორმაციას კონსპირაციის თეორიებისადმი რწმენის გამყარების
მექანიზმებზე.

შედეგები და ინტერვენციები

შეთქმულების თეორიების რწმენა იძლევა მრავალმხრივ შედეგებს და
საჭიროებს ეფექტურ ინტერვენციებს ინდივიდებსა და საზოგადოებაზე მათი

გავლენის შესამცირებლად. პირველი, შეთქმულების თეორიების დამტკიცების შედეგები ვრცელდება გადანყვეტილების მიღებასა და ქცევაზე. დუგლასის და სხვ. (2019) მიუთითებს, რომ ასეთმა რწმენამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს ინდივიდების გადანყვეტილების მიღების პროცესებზე, რაც იწვევს საზოგადოებისთვის სასარგებლო ქცევებში ჩართულობის შემცირებას, როგორიცაა ვაქცინაცია ან საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სახელმძღვანელო პრინციპების დაცვა პანდემიის დროს. უფრო მეტიც, სოციალური და სოციალური შედეგები არსებითია. იმჰოფისა და ბრუდერის (2014) მიერ ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, თუ როგორ შეუძლია შეთქმულების რწმენამ დაარღვიოს ნდობა საზოგადოების ინსტიტუტების მიმართ, რაც პოტენციურად ძირს უთხრის სოციალურ ერთიანობას და თანამშრომლობას.

კონსპირაციული რწმენის გამოსწორება მრავალმხრივ სტრატეგიებს მოითხოვს. ეფექტური მიდგომების სახით შემოთავაზებულია განათლება და კრიტიკული აზროვნების ინტერვენციები. საგანმანათლებლო ინიციატივები, რომლებიც ფოკუსირებულია მედია წიგნიერებაზე და კრიტიკული აზროვნების უნარებზე, როგორიცაა ლევანდოვსკის და სხვების ნაშრომში ასახული. (2012), მიზნად ისახავს ინდივიდების აღჭურვას საჭირო ინსტრუმენტებით ინფორმაციის კრიტიკულად შესაფასებლად, სანდო წყაროების გასარკვევად და კონსპირაციული პრეტენზიების მართებულობის შესამოწმებლად. გარდა ამისა, კომუნიკაციის სტრატეგიები გადამწყვეტ როლს თამაშობს შეთქმულების ნარატივების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ვუდისა და პორტერის მსგავსი კვლევები (2019) ხაზს უსვამს მაკორექტირებელი შეტყობინებების გამოყენების ეფექტურობას, რომელიც არღვევს ცრუ ინფორმაციას და თავიდან აიცილებს მცდარი წარმოდგენების განმტკიცებას. ამ სტრატეგიების

დანერგვა საგანმანათლებლო გარემოში და საჯარო დისკურსში
აუცილებელია შედეგების მოსაგვარებლად და კონსპირაციული რწმენის
გავლენის შესამცირებლად ინდივიდებსა და ფართო საზოგადოებაზე.

შეჯამება

დასკვნის სახით, შეთქმულების თეორიების მიღმა არსებული
ფსიქოლოგიის შესწავლა ასახავს რამდენიმე ძირითად მიგნებას, რომელიც
ცენტრალურია მათი გავრცელებისა და გავლენის გასაგებად. კოგნიტური
მიკერძოება, სოციალური დინამიკა, ემოციური გავლენები და ინფორმაციის
დამუშავების მექანიზმები ერთობლივად უწყობს ხელს ამ რწმენის
ჩამოყალიბებასა და შენარჩუნებას. დადასტურების მიკერძოება, ჯგუფური
პოლარიზაცია, ემოციური რეაქციები და ინფორმაციის შერჩევითი
ზემოქმედება მნიშვნელოვნად აყალიბებს ინდივიდების მიერ
კონსპირაციული ნარატივების მოწონებას. ამ აღმოჩენების შედეგები
ვრცელდება როგორც ფსიქოლოგიაზე, ასევე საზოგადოებაზე.
ფსიქოლოგიურად, ამ ფაქტორების გააზრება ხელს უწყობს ადამიანის
შემეცნებისა და ქცევის სირთულეების გაშიფვრას, ნათელს მოჰფენს რწმენის
ფორმირებას და დებინფორმაციისადმი მიდრეკილებას. საზოგადოებაში,
გავრცელებული კონსპირაციული რწმენის შედეგები ხაზს უსვამს კრიტიკული
აზროვნების უნარების განვითარებისა და ეფექტური კომუნიკაციის
სტრატეგიების დანერგვის მნიშვნელობას, რათა შეამსუბუქოს მათი
უარყოფითი გავლენა ინსტიტუტებისადმი ნდობაზე და გადაწყვეტილების
მიღებაზე. წინსვლისას, მომავალი კვლევის სფეროები მოიცავს
კონსპირაციული აზროვნებისადმი მიდრეკილების ინდივიდუალურ
განსხვავებებს, სხვადასხვა პოპულაციაში ინტერვენციების ეფექტურობის
შესწავლას და ციფრულ ეპოქაში დებინფორმაციის გავრცელების

განვითარებადი ფორმების გამოკვლევას. შემდგომი შესწავლისთვის ამ გზების გათვალისწინება გვპირდება ჩვენი გაგების გაღრმავებას და უფრო მიზანმიმართული მიდგომების შემუშავებას შეთქმულების თეორიების ფსიქოლოგიის მიმართ.

1. Nyhan, B., & Reifler, J. (2010). When corrections fail: The persistence of political misperceptions. *Political Behavior*, 32(2), 303-330.
2. Whitson, J. A., & Galinsky, A. D. (2008). Lacking control increases illusory pattern perception. *Science*, 322(5898), 115-117.
3. Brugger, P., & Graves, R. E. (1997). Testing vs. believing hypotheses: Magical ideation in the judgment of contingencies. *Cognitive Neuropsychiatry*, 2(4), 251-272.
4. van Prooijen, J. W., & van Dijk, E. (2014). When consequence size predicts belief in conspiracy theories: The moderating role of perspective taking. *Journal of Experimental Social Psychology*, 55, 63-73.
5. Brotherton, R., & French, C. C. (2014). Belief in conspiracy theories and susceptibility to the conjunction fallacy. *Applied Cognitive Psychology*, 28(2), 238-248.
6. Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2011). Does it take one to know one? Endorsement of conspiracy theories is influenced by personal willingness to conspire. *British Journal of Social Psychology*, 50(3), 544-552.
7. Guess, A., Nyhan, B., & Reifler, J. (2019). Selective exposure to misinformation: Evidence from the consumption of fake news during the 2016 US presidential campaign. *European Research Council*, 21, 70-89.
8. Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G., ... & Quattrociocchi, W. (2016). The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(3), 554-559.
9. Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146-1151.
10. Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. *PloS One*, 9(2), e89177.
11. Imhoff, R., & Bruder, M. (2014). Speaking (un-) truth to power: Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, 28(1), 25-43.
12. Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2012). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "post-truth" era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 353-369.
13. Wood, M. J., & Porter, E. (2019). The elusive backfire effect: Mass attitudes' steadfast factual adherence. *Political Behavior*, 41(1), 135-163.